తుదిమెట్టు

శ్రీమతి సు. అన్నపూర్ణాదేవిగారు

అతని పేరే సూరయ్య. అతనికొక్కడే కొడుకు. ఈ కొడుకుపేరు రామన్న. రామన్న నాలుగోఏట తల్లి స్వర్గస్థురాలైంది. భార్యపోయిన సూరయ్యపాట్లు ఎవరికి తెలుస్తాయి — ఆదుఃఖం ఆబాధలూ తల్లిపోయినపిల్లలని పెంచేవాళ్లకే తెలుస్తాయి. ఇంట్లో దిక్కెవ్వరూలేరు. ఇదివరకు ఇల్లంతా మేసిన బంధువులిప్పుడు పిలుస్తే పలకడంలేదు. ఏంచేస్తాడు? స్వయంగా వండుకొని తంటాలుపడుతున్నాడు. పిల్లాడిని క్రిందదింపకుండా ఎత్తుకుతిప్పుతున్నాడు. దాసీపిల్ల నొకదాన్ని జీతానికిఉంచి పిల్లాడికి చాకిరీ చేయిస్తూన్నాడు.

అబ్బాయికి అయిదోఏడు వచ్చింది. అక్షరాభ్యాసం చేశారు. సూరయ్య కొడుక్కి చదువుచెప్పడం మొదలుపెట్టాడు. వాడికి ఆటలమీద ధోరణి ఇంకా వదల్లేదు. చదువుపేరు చెపుతే భయమేసేది. తిండి తినగానే మాయమైపోయేవాడు. తోడిపిల్లలతోకూడి తోటల్లోను దొడ్లలోనూ తిరగడం మొదలుపెట్టేడు. కొడుకు పాడైపోతున్నాడని సూరయ్య రామన్నని బడిలో ప్రవేశపెట్టాడు. తండ్రి తర్ఫీదుచేతనైతేనేమి పంతులు భయంచేతనైతేనేమి క్లాసులు ప్యాసయినాడు; ఫారాలు దాటుతోన్నాడు.

ఇంతలో ఇర్విన్‌దొరగారు శారదాచట్టం పేసుచేశారు. దేశమంతా కలకలం బయల్దేరింది. ఈచట్టం అమల్‌లోనికి రాకుండా మేలుకుందామని వయసువావి, చదువుసంధ్య, అప్పుఆస్తి, అందంచందం ఆలోచించకుండా ఊరూర వేలకొలది పెళ్లిళ్లు బాజాలులేనివి కొన్ని, బ్రాహ్మలులేనివికొన్ని, కట్నాలు ఎగరేసినవి కొన్ని, మంత్రాలులేనివి, మంగళసూత్రాలులేనివి గబగబ అయిపోవడానికి అందుకున్నాయి. ఆసందట్లో సూరయ్యకొడుకు రామన్నక్కూడా ఒకపుట్టిదాన్ని తగిలించారు.

సూరయ్యకు చాలా ఆనందంగానేఉంది. తల్లిలేని పిల్లాడికి తలవనితలంపుగా పిలిచి పిల్లనిచ్చారని సంతోషించాడు. కోడలువస్తుందని ఉప్పొంగాడు. ఇక కొడుకుని బి.యె బి.యల్ ప్యాసుచేయించాలని దీక్షపట్టేడు. కొడుకును మెల్లమెల్లగా మంచిమాట్లాడి అహోరాత్రములు చదివించడానికి మొదలుపెట్టేడు. ఐతే నేమిలాభం — అబ్బాయిలో సారమేది — తండ్రి తంటాలుపడుతోన్నకొలది కథ అడ్డంతిరుగుతోంది. రామన్న, పెళ్లిఅయిపోయింది కదా ఇక చదువెందుకనుకున్నాడో, ఈఉద్యోగాభావ దినాల్లో దీని ఉపయోగమేమిటి అనుకున్నాడో లేక బహుళ విద్యావ్యాసంగంవలన మెదడు చిట్లింకట్టుకుపోయిందో తెలియదుకాని మొత్తంమీద అబ్బాయికి చదువు విషతుల్యం అయిపోయింది.

సూరయ్యచేతనైన ప్రయత్నాలన్నీ చేసి కుర్రాడి దారిలోకి తేవడానికి తంటాలుపడుతున్నాడు. అయితే అబ్బాయి బడిపేరుచెప్పి వెళ్లి రైలుస్టేషనులో మకాంవేస్తూన్నాడు. ప్రయివేటు పంతులుపేరుపెట్టుకొనివెళ్లి పేకాలుసజ్జులో ప్రవేశించాడు. పెట్టె బేడ తడిమిపట్టుకువెళ్లిన డబ్బుతో బీడీలు సిగరెట్లు కొంటున్నాడు. కాఫీక్లబ్బుల్లో కాతాలు రాసూన్నాడు. రౌడీసెట్టులకు టీపార్టీలు చేస్తూన్నాడు. ఇతని ప్రభావం ఊళ్లో పెళపెళలాడుతోంది.

సూరయ్య ఏమిచేస్తాడు? అతనికి మతిపోయింది. కొడుకు, చెప్పినమాట వినడంలేదు — చదువుకి తిలోదకం వదలేశాడు. పైగా పెట్టెతాళాలుకూడా తిప్పడం మొదలుపెట్టాడు. సూరయ్య మొదట నీతిబోధచేసి

ఋజుమార్గానికి లాక్కొద్దామని చూశాడు. అది అంత కంటె పనిచెయ్యలేదు. తరవాత బూతులపంచాంగం విడేశాడు. అది అంతకంటె పనిచెయ్యలేదు, ఇదికాదురా పని అని దండప్రయోగం ప్రారంభించాడు. ఆదెబ్బతో రామన్న రోడ్డందుకున్నాడు. తండ్రి బడికివెళ్లాడని అనుకుంటూన్నాడు. అబ్బాయి కాశీప్రయాణం కట్టాడు.

సాయంకాలమయింది. రామన్న జాడ కనపడలేదు. సూరయ్య సందులుగొందులు చూశాడు, గుళ్లుగోపురాలు వెతికాడు, నూతులుగోతులు పరికించాడు. రామన్న కనపడడు. అందరిని అడగడంఅయింది. ఇక చేసేపనేముంది? బ్రతికిఉన్నాడా అనేసందేహం పుట్టింది. పశ్చాత్తాపం బయల్దేరింది. సూరయ్య చేసిన పని తప్పనుకున్నాడు. చెంపలువాయించుకున్నాడు. దేముళ్లందరికి మొక్కున్నాడు. కాని ఈసందేహం ఎవరుతీరుస్తారు? గుండెలు దడదడకొట్టుంటూన్నాయి. ఒంటమ్మట చెమటప్రవాహం కిందకారుతోంది. సూరయ్యమతిపోయి వీథిఅరుగుమీద చతికిలపడ్డాడు.

కొంతమం దతనిని చూడ్డానికివచ్చారు. వారు 'ఎక్కడికైనా టెలిగ్రాంలు కొట్టావయ్యా' అని సూరయ్యను చెప్పేరు. అప్పుడు ఆతనికి కొంచెం స్మృతివచ్చింది. పెట్టెతీసి గుప్పెడురూపాయిలు పట్టుకు వెళ్లి పోస్టుమేస్టరుగారి చేతిలోపోశాడు. తనకున్న బంధువులందరికి టెలిగ్రాములు కొట్టించాడు. తిండి తిప్పలు లేకుండా ఆఫీసుగుమ్మంలో పడుకొని రామస్మరణ చేస్తూన్నాడు. రెండుఝాములైంది. గణగణ చప్పుడొకటి వినబడింది. పోస్టుమాస్టరు. 'రాజపురంలోఉన్నాడు' అని వార్తచెప్పాడు. సూరయ్య తక్షణం గుడ్డములుపుకొని బయలుదేరి రాత్రి రైలుమీద ఆఊరువెళ్లి తనముద్దులకొడుకుని వెంటబెట్టుకొని స్వగ్రామంచేరుకున్నాడు. సూరయ్య తనకొడుకును బాగుచేసుకోడానికి ప్రయత్నించడం ఎండమావుల్లో నీళ్లకోసం వెతకడంలాంటిదే అని నిస్పృహచేసుకున్నాడు.

౨

పడకటింటిలో గుసగుసలు బయలుదేరేయి. ఆగుసగుసలు క్రమక్రమంగా బెకబెకలయాయి. ఆగదిలో గవ్వలచప్పుడు వినబడుతోంది. గచ్చకాయల గలగల వినబడుతోంది. పేకకలుపుడు వినబడుతోంది. నాటకపుపాటలు వినబడుతూన్నాయి. నాగమ్మపాటలు వినబడుతున్నాయి. రామన్నలచ్చమ్మ ఏకమై అంటుకుపోయినట్లైపోయారు. ఒకరోజు ఒకనిమిషంకింద ఎగిరిపోతోంది. సూరయ్య, కోడలువచ్చిందికదా ఇక కొడుకు బాగుపడతాడేమో అని అనుకున్నాడు. కాని వెనకటికంటె ఇప్పుడేమీ మెరుగనిపించలేదు. అప్పుడు రామన్న ఇంటిపట్టునఉండక కనపడేవాడుకాడు. ఇప్పుడు పడకగది విడిచిపెట్టక కనపడడంలేదు. అప్పుడు తండ్రికికనపడ్డ కొత్తవిశేషాలు —. పలకరిస్తే పలకడు. కనబడితే కళ్లెఱ్ఱచేస్తాడు. బ్రతిమాలితే బుస్సుమంటూన్నాడు. సూరయ్య ఆశలన్నీ అడుగంటిపోయాయి; చిత్తభ్రాంతికలిగింది; సన్యాసంపుచ్చుకుందామా, దేశాంతరంపోదామా అని ఆలోచిస్తూన్నాడు. కాని మనస్సులో ఒకఉద్దేశ్యం పీక్కుతింటోంది. దానిఫలితంకూడా చూద్దాంఅని అని ఓపికపట్టాడు.

సూరయ్య సమయంకోసం చూస్తూన్నాడు. ఒకనాడు రామన్న లచ్చమ్మకి పువ్వులుతెద్దాంఅని ఊళ్లోకివెళ్లేడు. సూరయ్యకి మంచిసమయం దొరికింది; కోడలిని పిలిచాడు. మంచిమాటలుచెప్పి సావకాశంగా కూచోపెట్టి ఏదోమంత్రం ఉపదేశంచేశాడు.

లచ్చమ్మ చదువుకున్న తెలివితేటలుకలపిల్ల. చెప్పినంతమాత్రమున మాటలో సారమునుగ్రహించే బుద్ధిమంతురాలు. సింహపుపిల్లకూడా పెద్దఏనుగు కుంభస్థలాన్నే తినాలని ప్రయత్నంచేస్తుందిట. స్వభావజన్యములైన సద్గుణములు కలవాళ్లు చిన్నవాళ్లైనను గొప్పపనులు చేయడానికి సాహసిస్తారు.

రామన్న:—(వచ్చి) ఇదిగో పువ్వులు. నీకు కావలసినవన్నీ వచ్చాయి. దండలు గుచ్చు. నీకుకొన్ని నాకుకొన్ని. కానీ —

లచ్చమ్మ:—(పువ్వులన్నీ ఒక పళ్లెంలో పోసి వాటిల్లో కొన్ని వాకట్లోకి గిరవాటేస్తోంది.)

రామన్న:—అదేమిటే? పువ్వుల్ని పరిగెత్తిస్తూన్నావు?

లచ్చమ్మ:—ఇవెందుకండీ నిర్గంధకుసుమాలూ! వీటిని తాకితే మన తెలివితేటలుకూడా పోతాయి.

రామన్న:—(కొంచెం వెలవెలపోయేడు) అయితే నీఅభిప్రాయం ఏమిటి? మనం చదువువచ్చినవాళ్లం అనేనా నీఊహ —

లచ్చమ్మ:—ఎందుకూ బొందనివాళ్లమనే.

రామన్న:—అటయితే ఆ సువాసనగల పువ్వుల్ని మనం తాకితే వాటికి నష్టంవస్తుందేమో వాటిని వీధులోపారెయ్యి.

లచ్చమ్మ:—వాటికి నష్టంవచ్చినా అవి భరిస్తాయి. అవి పరోపకారబుద్ధితో పుట్టాయి. పరోపకారులు కష్టనష్టములకు ఓర్చుకుంటారు. వాకట్లో పువ్వులు మనంటివి. ఇవి పండితులవంటివి. పండితులస్నేహం వలన కలిగేలాభం వీటిమూలాన్నికూడా మనకు కలుగుతుంది. అవి మనదగ్గరఉన్నంతసేపూ విద్వాంసులు విద్యవలన ఎంతగౌరవమును పొందుతూన్నారో మేము కూడా మా సువాసనవలన అంతగౌరవమునుపొంది ప్రతివారి శిరసుమీదికీ ఎక్కుతూన్నాం అని చెపుతూంటాయి. మేము సువాసనను సంపాదించినట్లు మీరు విద్యను సంపాదించి గౌరవాన్ని పొందండోయి అని కేక వేస్తూంటాయి.

రామ:—అబ్బో! ఉపన్యాసాలు మాగట్టిగా కురిపించేస్తూన్నావు. ఇంకా మాటలు కట్టిపెట్టి రెండుపేకాటలేదాంరా —

ఇంతలో సాయం సమయమయింది. భార్యాభర్తలిరువురు పడక్కివెళ్లేరు. ఇద్దరిమనస్సులు ఆలోచనలలో మునిగిపోయినాయి. ఒకరితోఒకరు మాటాడుకోడంలేదు. కన్నులు మూతలుపడ్డంలేదు. తెల్లవారింది. మళ్లీరామన్న గవ్వలాటకు గళ్లుగీస్తూన్నాడు. లచ్చమ్మ గజేంద్రమోక్షం తీసింది 'గజప్రాణావనోత్సాహియై' అని పద్యంచదివి ముగించింది. దీని కర్థం చెప్పమని భర్త గెడ్డంపట్టుకుని బ్రతిమాలింది. పాపం ఇతనికా పద్యంలో ఒకమాటకీ అర్థం తెలియదు. పైకీ — కిందకీ — కొంతసేపుచూశాడు. 'సరే అర్థం ఆనక చెపుతాను కాని రెండాటలు వేద్దాంరా' అన్నాడు.

'ఆటమాట దేముడెరుగును. మీ కీపద్యానికర్థం వచ్చునా రాదా చెప్పండి బ్రతిమాలుకుంటాను' అని లచ్చమ్మ దీనంగా ప్రార్థించింది.

రామన్న జవాబు చెప్పడానికి కొంతసేపు తటపటాయించాడు. గత్యంతరంలేదు. తన అజ్ఞానాన్ని ఒప్పుకోనక, తప్పిందిగాదు. 'పద్యంలో ఒక్కమాట కూడా నాకర్థంరాదు. ఇదినిజం. ముమ్మాటికీనిజం' అన్నాడు. లచ్చమ్మముఖం ఇంకా ముడుచుకుపోయింది.

లచ్చ:—(కళ్లమ్మట నీళ్లు కారుస్తూ నిలుచుంటుంది.)

రామ:—(నిశ్చేష్టుడై ఏమనడానికి తోచక) ఏడిశావు. నీ అభిప్రాయం ఏమిటి.

లచ్చ:—(కళ్లు తుడుచుకుని) నీ అభిప్రాయం ఏమిటన్నారు కనుక చెపుతాను వినండి. నే చెపితే ఏమి లాభం—నే చెప్పినట్లు చేస్తానని చేతిలో చెయ్యి వేస్తారా.

రామ:—నీ చేతులో చెయ్యి పెళ్లినాడే వేశాను మళ్లీ ఎందుకు.

లచ్చ:—అలాగైతే నన్ను చంపుకు తిన్నట్లే.

రామ:—అలాగే నువ్వు చెప్పినట్లు తప్పకుండా వింటాను. వినకేమి చేస్తాను. నామాట నువ్వు వినక

పోతే వచ్చేనష్టం నాకుమాత్రం తెలియదా ఏమిటి. చెప్పు చెప్పు. ఏరాకడ కొస్తావో చూస్తాను.

లచ్చ:—రాకడకేముంది. మన ఉభయుల శ్రేయస్సుకోసమే చెప్పుతూన్నాను. భగవంతుడు నాయందుంటే నా ప్రబోధము మీకు నచ్చుతుంది. లేకపోతే నా ఖర్మం అని నోరుమూసుకుని ఊరుకుంటాను. నేను మన సంసారస్థితిగతులను విన్నాను. మనం ఒక పేదకుటుంబంలోవాళ్ళమని బోధపడింది. చిరాయువులై మామగారు బ్రతికియున్నంతకాలము మనము రెండు మెతుకులు తినగలుగుదుమేమో కాని ఆయన అనంతరమందు మనము ప్రాయోపవేశము చేయవలసిందే. ఒకవేళ మనకి సంతానం కలుగుతుందనుకోండి. అప్పుడు మనకే తిండిలేకపోతే వాళ్లగతి ఏమిటి. ఇంతమంది కట్టకట్టుకొని గోదావరిలో దిగవలసిందే. ముందుగతి చూస్తేనా గుండె నీరై పోతుంది. నన్ను రక్షించి నామాట వినాలి. మీరెలాగో కష్టపడి కొన్ని పనికొచ్చే పరీక్షలు ప్యాసవాలి. మనపొట్టకు తిండివచ్చే ఉపాయమైనా చూసుకోవాలి. అంతవరకు నాకు నిద్రపట్టదు. ఏం చెపుతారు.

రామ:—(నిర్ఘాంతపోయి రాతివిగ్రహము లాగ రెప్ప వాల్చకుండా చూస్తూ కూచున్నాడు.)

లచ్చ:—అదేమిటి అలా చూస్తారు. వీనిలో కష్టం ఏముంది. గొప్ప బుద్ధిమంతులైనవాళ్లు ఒక రోజులో చదవగలిగితే మీకు రెండు రోజులు పడుతుందనుకోండి. దానివలన నష్టం ఏమిటి. ఇవిగో బంగారపుగాజులు (అని చేతులవి తీసేసింది) మీ నాన్నగారిని డబ్బు అడగడం ఇష్టంలేకపోతే ఇవి అమ్మేసి పుస్తకాలు కొనిపట్రాండి. (అని అతని చేతిలో పెట్టింది.) ప్రయివేటుమేష్టరు కావలస్తే నా గొలుసమ్మెయ్యండి. మీకు దీపంవెలిగించి బల్లదగ్గిర కుర్చీవేసి ప్రతిరోజూ సిద్ధంచెయ్యడం పూచీనాది. మీతోగూడా అహోరాత్రాలు నేనుకూడా తెనుగు చదువుతూంటాను. ఇక మీ కేమిలోటు బయలుదేరండి. పుస్తకాలు తీసుకురాండి (అని భర్తను లేవదీసింది)

రామన్నకు తిరుగా స్కూల్లో చదవటానికి సిగ్గేసిందో చదవలేననుకున్నాడో తెలియదు కాని బజారుకు వెళ్లి శిల్పాదిగ్రంథాల్లో కొన్ని కొనుక్కువచ్చాడు. లచ్చమ్మ మనుచరిత్ర కొనుక్కుంది. ఇద్దరూ రాత్రింబగళ్లు ఒకరినొకరు విడవకుండా చదవడం మొదలుపెట్టారు. రెండు సంవత్సరాల్లో రామన్న రెండుత్తమపరీక్షలు ప్యాసయినాడు. లచ్చమ్మ కాలంలో మూడు తెలుగుకావ్యాలు ముగించింది. మరొక సంవత్సరానికి రామన్న ఉద్యోగం సంపాదించాడు. ఉత్తమకాంతల కార్యాలు సఫలాలు కాకపోతాయా.

సూరయ్యకోడలి కుపదేశంచేసిన మంత్రం పట్టిచ్చింది. సూరయ్య సన్యాసం సంగతి కట్టిపెట్టాడు. అత్యంతానుకూల దాంపత్యముతోను సంతానైశ్వర్యసంపదలతోను తులతూగుతూన్న కొడుకుని కోడలిని చూసుకొని సూరయ్య పరమానందంతో కాలక్షేపం చేస్తూన్నాడు.

బాగుచేసినా పెళ్లామే, పాడుజేసినా పెళ్లామే.

'ఏకా భార్యా సుందరీవా దరీవా'